

تحلیل جغرافیایی امنیت در نواحی مرزی (مطالعه موردی: بندرعباس)

تاریخ دریافت مقاله:	۱۳۹۴/۱۲/۰۵	سید عباس احمدی ^۱
تاریخ تأیید مقاله:	۱۳۹۵/۰۲/۲۷	بهادر زارعی ^۲
صفحات مقاله:	۲۵۰ - ۲۲۳	محمدصادق رنجبر ^۳

چکیده:

با دگرگونی مفهوم امنیت ملی، ماهیت تهدیدات بر علیه کشورها تغییر یافته است. هرچند هنوز هم تهدیدات نظامی خارجی بخشی از عوامل تأثیرگذار بر امنیت ملی محسوب می‌گردد که نواحی مرزی به‌عنوان دروازه‌های ورودی هر کشور در مقایسه با نواحی داخلی در معرض تهدیدات بیش‌تری می‌باشند و از این لحاظ آسیب‌پذیرترند.

مقاله حاضر با روش توصیفی-تحلیل به‌دنبال پاسخ به این سؤال است که «امنیت شهر بندرعباس به‌عنوان یک شهر مرزی ساحلی از لحاظ ویژگی‌ها و موقعیت ویژه جغرافیایی، اقتصادی، نظامی و تهدیدات در چه جایگاهی قرار دارد؟» به عبارتی «عوامل جغرافیایی و هم‌چنین تهدیدات داخلی و خارجی در امنیت این شهر تا چه اندازه تأثیرگذارند؟» نتایج پژوهش نشان می‌دهد که عواملی مانند قاچاق مواد مخدر، کالا، سوخت و انسان به همراه پدیده مهاجرت و تأثیرات فرهنگی برون‌مرزی و تهدیدات خارجی شامل تهدیدات منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای، تهدیدات سیاسی و طبیعی امنیت این شهر را با چالش روبرو ساخته و هم‌چنین جزایر منطقه تنگه هرمز، جایگاه اقتصادی و موقعیت جغرافیایی آن در امنیت این شهر اثرگذار می‌باشد.

* * * * *

واژگان کلیدی

امنیت، مرز، نواحی مرزی، بندرعباس، هرمزگان، جزایر منطقه تنگه هرمز، تهدیدات منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای،

امنیت ملی.

۱ - استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

۲ - استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

۳ - دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران

مقدمه

جستجوی امنیت از مهم‌ترین کوشش‌ها و انگیزه‌های انسانی است. بر همین اساس، انسان‌ها همواره به صورت فردی و یا جمعی به دنبال فراهم کردن آن تلاش کرده‌اند و همواره در پی دفع تهدیدات از سرزمین و امکانات مادی و معنوی خود بوده‌اند. تأمین بالاترین حد امنیت ملی یکی از نگرانی‌های عمده کشورها در گذشته و حال تلقی می‌گردد.

امنیت مرزی پیش‌زمینه امنیت داخلی کشور است و اگر بخواهیم امنیت کشور تأمین گردد، یکی از ملزومات آن تأمین امنیت مرزها می‌باشد. شهرهای مرزی نیز به‌عنوان مدخل ورودی هر کشور تحت تأثیر عوامل داخلی و خارجی اثرگذار بر امنیت این نواحی می‌باشند.

نواحی مرزی به دلیل موقعیت جغرافیایی و نزدیکی به تهدیدات خارجی از اهمیت بیش‌تر برخوردارند و این اهمیت زمانی بیش‌تر احساس می‌گردد که این مناطق دارای منابع و تأسیسات کلان در سطح ملی و بین‌المللی باشند. بنابراین، این مناطق بخاطر مجاورت با کشورهای همجوار همیشه در معرض خطر تهاجم نظامی و عوامل اختلال در امنیت داخلی می‌باشند. در ایران، یکی از شهرها و بناهایی که به سبب جایگاه ویژه در کشور با این عوامل ناامنی مواجه است، بندرعباس می‌باشد. شهر مرزی - ساحلی بندرعباس به دلیل نزدیکی به تنگه راهبردی هرمز و موقعیت ویژه نظامی و اهمیت اقتصادی به‌عنوان یک شهر مرزی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

این مقاله به دنبال بررسی این موضوع است که امنیت شهر بندرعباس به‌عنوان یک شهر مرزی ساحلی از لحاظ ویژگی‌ها و موقعیت ویژه جغرافیایی، اقتصادی، نظامی و تهدیدات در چه جایگاهی قرار دارد.

روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش، روش توصیفی - تحلیلی است؛ زیرا در پی گردآوری و ارائه اطلاعات و بررسی وضع موجود می‌باشیم. روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش با

استفاده از روش کتابخانه‌ای و با بهره‌گیری از متون داخلی، گزارشات و گردآوری اطلاعات از سازمان‌های مرتبط با این موضوع بوده است.

چارچوب مفهومی تحقیق

۱. امنیت

در فرهنگ فارسی معین، امنیت در معانی ایمن بودن، ایمن شدن، در امان بودن، بی‌بیمی و نبود ترس است. تعریف لغوی امنیت عبارت است از حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت‌های شخصی). (زارعی، ۱۳۹۱، ۱۳۳) بشر همواره از زمان پیدایش خود با تهدیدهای زیادی مواجه بوده است که به نوعی حیاتی‌ترین ارزش، یعنی بقای او را در معرض خطر قرار می‌دادند. به عبارتی، در مقابل عوامل تهدیدکننده، با معمای امنیت روبرو بوده است. از این‌رو، به ساخت ابزارهایی برای دفاع از خود روی آورده است. در دوران نخستین زندگی بشری، امنیت مفهومی ساده محسوب می‌شد که گستره و کارگزاران محدودی را در خود جای می‌داد و بر این اساس، تهدیدهای مشخص و معین نیز نمایان می‌شدند، ولی زندگی اجتماعی بشر همواره یکسان نبوده است. زمانی گروه‌های محدود اجتماعی به‌عنوان کارگزار امنیت در زندگی اجتماعی محسوب می‌شدند و زمانی دیگر، گروه‌های قومی و طوایف شکل یافتند و امنیت فرد با امنیت گروه‌های قومی و طایفه‌اش گره خورد. پس از تشکیل واحدهای بزرگ‌تری با عنوان دولت-شهرها، امنیت فرد با دولت-شهرها مرتبط شد و در دوره‌ای دیگر کشورها پا به عرصه وجود نهادند و امنیت کشور مطرح گردید. به این ترتیب، در طول زمان مشخص شد که امنیت مهم‌ترین عامل دوام زندگی اجتماعی است. هر کشوری محیط امنیتی خود را در عرصه جهانی، منطقه‌ای و داخلی بر اساس اهداف، منافع، ارزش‌های اساسی و میزان قدرت آن تعریف می‌نماید. درک صحیح از محیط امنیتی و ساختار قدرت و رقابت موجود در آن بیش‌ترین تأثیر را بر شکل سیاست‌های امنیتی هر کشور دارد. (کریمی، ۱۳۸۰، ۴۸)

۲. امنیت ملی

جستجوی امنیت از مهم‌ترین کوشش‌ها و انگیزه‌های انسانی است. این کوشش با جوهر هستی انسان پیوندی ناگسستنی دارد. حفظ ذات و صیانت نفس از اساسی‌ترین میل‌های انسان است. انسان‌ها در پی برآوردن نیازهای زیستی با یکدیگر وارد مناسبات گوناگون می‌شوند و تشکیل جامعه می‌دهند. مهم‌ترین نیاز هر جامعه، خواه یک طایفه یا قبیله و چه یک قوم یا کشور، تأمین امنیت آن جامعه و افراد آن است. در زمان ما جوامع کوچک‌تر، جامعه‌ای بزرگ‌تر به نام کشور را تشکیل می‌دهند و این کشورها خود به صورت مهم‌ترین واحد سیاسی در پهنه جهان در آمده‌اند. (صفوی، ۱۳۸۱، ۵۵)

هر سرزمین یا کشور از مجموعه افرادی تشکیل شده است که دارای پیوندهای مادی و معنوی ویژه و مشخصی می‌باشند و ملت نامیده می‌شوند. امنیت ملی، یعنی ایمن و در امان بودن ملت. بدیهی است ملت زمانی از امنیت برخوردار است که تمامی نیازها و ارزش‌های حیاتی آن از خطر تهدیدهای مختلف و همه‌جانبه به‌طور نسبی در امان باشند و ارتقای کمی و کیفی زندگی مردم نیز متناسب با نیاز زمان و روند تحولات جهانی، رشد فزاینده داشته باشد. (تهامی، ۱۳۸۴، ۷۸) بدیهی است که رسیدن به توسعه ملی متناسب با نیازهای جامعه و هرگونه سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی برای تأمین نیازهای جامعه در صورتی میسر است که امنیت ملی برقرار باشد.

۳. مرز

نیازهای طبیعی انسان به منابع موجود در محیط اطراف باعث شده تا انسان از ابتدای پیدایش خود و تشکیل قومیت‌ها و زندگی گروهی، محدوده معینی را برای خود مشخص کند و از آن محدوده در مقابل بهره‌برداری، نفوذ و دخالت سایر افراد جلوگیری و در صورت لزوم به‌طور دسته‌جمعی از حریم خود دفاع نماید. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۹، ۱۰۲) گونه گسترش یافته این مفهوم، خط پیرامونی است که بخش پایانی گستره فعالیت یک ملت را مشخص می‌سازد و جنبه‌ای سیاسی پیدا می‌کند که مرز خوانده می‌شود. (مجتهدزاده، ۱۳۸۹، ۴۶، ۴۷)

۴. نواحی مرزی

نواحی مرزی محدوده‌هایی هستند که در آخرین حد قلمرو حاکمیت یک کشور قرار دارند و نواحی داخلی یک کشور را از نواحی کشورهای آن سوی مرز متمایز می‌سازند. این نواحی بخاطر برخورداری از موقعیت جغرافیایی خاص و داشتن بازارچه‌های مرزی و مناطق آزاد تجاری و صنعتی و قرارگیری در معرض تهدیدات از اهمیت خاصی برخوردارند.

۵. امنیت مرزی

امنیت مرزی به معنای جلوگیری از هرگونه اعمال منافی قانون در طول مرزهای یک کشور و قانونی کردن تردد اشخاص و حمل و نقل کالا و حیوانات اهلی با رعایت ضوابط قانونی از طریق دروازه‌های مجاز مرزی است. بدیهی است امنیت مرزها پشتوانه‌ای محکم برای امنیت انسانی با ابعاد متنوعش در داخل کشور است و هرگونه ناامنی در مرز می‌تواند در سیستم‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی داخل کشور اختلال ایجاد کند. در مقابل امنیت مطلوب می‌تواند در حد خود در امنیت مرزی و داخلی کشور سهم بسیار برجسته‌ای را به خود اختصاص دهد. (خطابی، ۱۳۷۴، ۸۵)

بدیهی است امنیت مرزها و نواحی مرزی پشتوانه‌ای محکم برای امنیت انسانی با ابعاد متنوعش در داخل کشور است و هرگونه ناامنی در مرز می‌تواند در سیستم‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی داخل کشور اختلال ایجاد کند. در مقابل، امنیت مطلوب می‌تواند در حد خود در امنیت مرزی و داخلی کشور سهم بسیار برجسته‌ای را به خود اختصاص دهد. (همان، ۸۵)

قلمرو تحقیق

شهر بندرعباس به‌عنوان مرکز استان هرمزگان در مختصات ۵۶ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۵۶ درجه و ۲۲ دقیقه طول شرقی و ۲۷ درجه و ۰۹ دقیقه تا ۲۷ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و در ارتفاع ۱۰ متری از سطح دریا قرار دارد. این شهر، با مساحت ۴۵ کیلومتر مربع در موقعیت

ساحلی و در فاصله ۱۴۷۰ کیلومتری جنوب شرقی مرکز کشور "تهران" قرار گرفته است. (سازمان جغرافیایی، ۱۳۸۳، ۵)

نقشه‌ی شماره‌ی ۱: شهر بندرعباس

مأخذ: <http://www.um.ac.ir/modules/Misc/map/bandarabas/bandarabas.jpg>

آب و هوای این شهر بیابانی کرانه‌ای است و رطوبت در آن بالاست. در بندرعباس میانگین بارندگی کم‌تر از ۱۵۰ میلی‌متر است و طول دوره فصل خنک در آن کوتاه است. هوای شهر بندرعباس گرم و مرطوب بوده و بیش‌ترین درجه حرارت در تابستان‌ها ۴۹ درجه بالای صفر و کم‌ترین آن، در زمستان‌ها ۵ درجه بالای صفر است. از لحاظ توپوگرافی، بندرعباس در واحد پست ساحلی قرار گرفته و ارتفاع در آن از جنوب به شمال افزایش می‌یابد. (همان، ۱۳۸۳)

پیشینه تاریخی بندرعباس به روزگاران کهن برمی‌گردد. در دوران هخامنشی یکی از بندرهای مهم دریای پارس بوده است و در دوران شاه عباس صفوی به این نام نامیده شده است. هم‌اکنون شهرستان بندرعباس از لحاظ تقسیمات کشوری شامل چهار بخش مرکزی،

قلعه قاضی، تخت و فین می‌باشد. شهر بندرعباس به‌عنوان مرکز استان شامل پنج دهستان ایسین، تازیان، سرخون، گچین و سیاهو می‌باشد. (دفتر تقسیمات کشوری وزارت کشور، ۱۳۹۴)

جدول شماره ۱: تقسیمات کشوری بندرعباس

نام نقاط شهری	نام مرکز دهستان	نام دهستان	نام مرکز بخش	نام بخش	نام مرکز شهرستان	نام شهرستان
بندرعباس تازیان پائین	محلّه نوایسین	ایسین	بندرعباس	مرکزی	بندرعباس	بندرعباس
	تازیان پائین	تازیان				
	گچین بالا	گچین				
	سرخون	سرخون				
	سیاهو	سیاهو				

منبع: دفتر تقسیمات کشوری وزارت کشور، ۱۳۹۴

جمعیت شهر بندرعباس بر اساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، ۴۳۵۷۵۱ نفر بوده است. از لحاظ سواد نیز جمعیت کل باسواد ۶ ساله و بیش‌تر در این شهر ۳۵۵۴۳۸ نفر و بیسوادان ۶ ساله و بیش‌تر نیز ۲۵۹۹۴ نفر است. هم‌چنین تعداد شاغلان ۱۰ ساله و بیش‌تر ۱۲۴۹۴۳ نفر و بیکاران ۱۰ ساله و بیش‌تر نیز ۶۶۰۴۶ نفر می‌باشند. (مرکز آمار ایران) منطقه شهری بندرعباس با دارا بودن صنایع گوناگون از جمله پالایشگاه بندرعباس، آلومینیوم، کشتی‌سازی و ... کانون صنعتی استان محسوب می‌گردد.

یافته‌های تحقیق: عوامل اثرگذار بر امنیت بندرعباس

۱. همجواری با تنگه هرمز

تنگه راهبردی هرمز، از مهم‌ترین تنگه‌های بین‌المللی محسوب می‌شود و در ردیف حیاتی‌ترین تنگه‌های عبور و مرور جهان است. این تنگه به مثابه یک گلوگاه برای خلیج فارس عمل می‌کند و هر کشوری که کنترل تنگه را در اختیار داشته باشد، می‌تواند بر کل خلیج فارس

تسلط داشته باشد. (سیاری، ۱۳۹۱، ۵۷) در واقع، امنیت خلیج فارس به دفاع از تنگه هرمز وابسته است. ضمن اینکه تنگه هرمز از حیث ژئومورفولوژی و ساخت طبیعی کف و ساحل و نیز جنبه‌های حقوقی مطابق کنوانسیون ۱۹۸۲، امکان عبور واحدهای شناور، زیردریایی و هوایی نیروهای مهاجم را فراهم می‌کند؛ از این‌رو، امنیت خلیج فارس را تهدید نموده و آن را آسیب‌پذیر می‌نماید. (پورمهرانی، ۱۳۸۹، ۲۱۲)

تنگه هرمز به دلیل اهمیت راهبردی به‌عنوان یک نقطه کنترل و اعمال فشار برای قدرت‌های بزرگ مطرح است و کسی که کنترل این تنگه را در اختیار دارد، می‌تواند موازنه قدرت جهانی را به نفع خود تغییر دهد. به دلیل نزدیکی این تنگه به بندرعباس، در صورت از دست رفتن آن، جزایر ایران در منطقه تنگه هرمز، جنوب کشور و به‌خصوص بندرعباس در مقابل تهدیدات خارجی آسیب‌پذیر می‌شود. مهم‌ترین جزایری که بر تنگه هرمز و بندرعباس اشرف دارند، عبارتند از: قشم، هرمز، لارک، هنگام، تنب بزرگ و کوچک و ابوموسی. این جزایر در محدوده استان هرمزگان قرار دارند و به دلیل حاکمیت بر آبراه بین‌المللی تنگه هرمز و کنترل آن و هم‌چنین تأمین امنیت بندرعباس، از ارزش راهبردی بالایی برخوردارند و امکانات خوبی را برای دفاع از کرانه‌های جنوبی ایران فراهم می‌آورند. این جزایر خطوط منحنی دفاعی ایران در خلیج فارس هستند. ترسیم یک خط فرضی که از کنار جزایر مزبور بگذرد و آنها را به هم پیوند دهد، شناخت چگونگی تسلط راهبردی ایران بر راه‌های کشتیرانی در معبر راهبردی هرمز را آسان می‌سازد. (www.ajair.ir)

نقشه‌ی شماره‌ی ۲: خط قوس دفاعی ایران در تنگه هرمز

اهمیت زیرساخت‌های ارتباطی بندرعباس از دیدگاه امنیتی

نوار ساحلی استان هرمزگان دارای جایگاه ممتازی در جغرافیای اقتصاد ملی است. به نحوی که به دلیل موقعیت ویژه مکانی و برخورداری از امکانات مناسب ترابری، متجاوز از ۴۰ درصد از واردات و صادرات غیرنفتی کشور از طریق بندرعباس انجام می‌شود و این بندر بزرگ‌ترین مبدأ ورود و خروج کالا در کشور است. (طرح آمایش نوار ساحلی استان هرمزگان، ۱۳۸۵) بندرعباس با دارا بودن دو بندر شهید باهنر و بندر شهید رجایی به‌عنوان دو بندر بزرگ تجاری کشور از اهمیت خاصی در اقتصاد ایران برخوردار است.

در میان بنادر کشور، عملکرد بندرعباس به‌عنوان یک بندر تجاری به‌خصوص پس از انقلاب و بعد از جنگ تحمیلی رشد فزاینده‌ای یافته و آن را به مهم‌ترین لنگرگاه و بارانداز تجاری کشور در جنوب ایران تبدیل نموده است. بنابراین، هرگونه تهدیدی که لنگرگاه و اسکله‌های این شهر را با خطر مواجه سازد، می‌تواند جریان صادرات و واردات کشور را فلج نموده و صدمات زیادی به اقتصاد کشور وارد نماید. با توجه به این موضوع، تأمین امنیت بندرعباس و لنگرگاه بزرگ آن ضروری می‌نماید.

شبکه حمل و نقل جاده‌ای استان هرمزگان در سال ۱۳۸۵، شامل ۴۳۴۴ کیلومتر انواع راه‌هاست (۲۱ درصد از کل کشور). از مجموع راه‌های استان ۱۴/۲ درصد راه اصلی، ۵۰/۸ درصد راه فرعی و ۳۵ درصد راه روستایی است. (محبوبی‌نژاد، ۱۳۸۶، ۲۹)

مهم‌ترین راه‌های مواصلاتی منطقه، جاده‌های منتهی به بندرعباس و بندر شهید رجایی می‌باشد. به‌ویژه جاده بندرعباس - حاجی‌آباد - سیرجان به طول ۳۱۰ کیلومتر که نوار ساحلی را به مرکز، غرب، شمال و شمال شرق کشور وصل می‌کند و معبر اصلی ترانزیت کالاهای وارده از طریق بنادر استان و به‌خصوص بندرعباس به داخل کشور است.

استان هرمزگان از طریق راه‌آهن به مرکز، شمال و شمال شرق کشور و در نهایت به شبکه سراسری راه‌آهن کشور متصل است. با این وصف، به علت این که راه‌آهن وسیله‌ای برای حمل و نقل انبوه است، به جز بندرعباس، سایر نقاط استان به‌طور مستقیم نصیبی از امکانات ریلی

نمی‌برند؛ چراکه از تعداد ۴۹ ایستگاه واقع در مسیر بافق - بندرعباس، تنها در سه ایستگاه سیرجان، گل‌گهر و بندرعباس بارگیری انجام می‌شود و بدین ترتیب، با اینکه در پهنه استان، ایستگاه‌های مسیری فین و حاجی‌آباد از طریق راه آهن به بندرعباس و شبکه ریلی متصل‌اند، ولی مقیاس شان در مثلث فضا - جمعیت - فعالیت، با عملکرد انبوه راه آهن به هیچ وجه سازگاری ندارد. این اصل در مورد سایر شهرهای استان نیز به سادگی قابل تبیین است. (استانداری هرمزگان، ۱۳۸۹)

فرودگاه بندرعباس نیز با شهرهای کیش، اصفهان، اهواز، فرودگاه بین‌المللی امام خمینی، فرودگاه مهرآباد تهران، چابهار، شیراز و مشهد ارتباط هوایی دارد. در مجموع، باید گفت که ظرفیت و کیفیت تأسیسات فرودگاه بین‌المللی بندرعباس، به هیچ وجه شایسته یک بندر تجاری بزرگ که نقش اساسی در ترانزیت جهانی کالا در کشور را دارا نمی‌باشد. این فرودگاه تنها ۲۴۰۰ متر مربع زیربنا داشته و فقط دارای ۲ ترمینال و ۳ پارکینگ هواپیما است. مساحت انبارهای فرودگاه نیز از ۶۰۰ متر تجاوز نمی‌کند. لازم به ذکر است که طرح توسعه تجهیزات و ترمینال‌های مسافری و باری این فرودگاه در حال اجرا است.

جایگاه شهر بندرعباس به عنوان مرکز استقرار جمعیت و فعالیت در استان هرمزگان

نوار ساحلی استان هرمزگان به دلیل دریا و همجواری با برخی از استان‌های ساحلی جنوب کشور که امروزه عرصه فعالیت‌های عظیم نفت و گاز و صنایع انرژی بر می‌باشد، تحت تأثیر عوامل بیرونی (فرامرزی) و درونی (درون مرزی) چندی نیز قرار دارد که سازمان فضایی و برنامه‌ریزی آمایش استان را به شدت تحت تأثیر خود دارند. برآیند این نگرش در توسعه نوار ساحلی، پراکنش نامتناسب جمعیت و فعالیت در نوار ساحلی و نهایتاً سازمان فضایی نامتعادل، نامطلوب و آشفته را باعث شده که امروزه پیامدهای زیانبار آن به صورت "قطب بندرعباس" و دور ماندن و در حاشیه قرار گرفتن برخی دیگر از نواحی دارای قابلیت و امکانات نوار از گردونه توسعه بوده است.

به این ترتیب، در یک نگاه کلی، فرایند توسعه نوار ساحلی استان هرمزگان طی سه دهه گذشته سازمان فضایی نامطلوب و نامتعادلی را پدید آورده که در یک نقطه متراکم در قطب

بندرعباس جلوه‌گر شده و هرچه از این قطب دور و به نواحی شرقی و غربی و گستره‌های پیرامونی نزدیک شویم، عرصه‌های حاشیه‌ای، پراکنده و دورمانده از روند توسعه بیش‌تر خودنمایی می‌کنند.

در حال حاضر، شهر بندرعباس بزرگ‌ترین شهر منطقه بوده و حداقل فاصله آن با بزرگ‌ترین شهرهای کشور تقریباً ۵۰۰ کیلومتر است. از این‌رو، به‌عنوان کانون حاکمیت دولتی و ارائه خدمات مطرح است. به نحوی که در برخی مواقع، حدود این کانون از مرزهای استان هم فراتر رفته است. لازم به ذکر است که فاصله این شهر تا بوشهر ۹۲۷ کیلومتر، تا شیراز ۶۱۹ کیلومتر، تا کرمان ۴۸۵ کیلومتر و تا زاهدان ۷۴۳ کیلومتر می‌باشد. (www.iranbus.org)

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰، جمعیت استان هرمزگان ۱/۵۷۸/۱۸۳ نفر است که از این تعداد ۴۳۵/۷۵۱ نفر آن معادل ۲۷/۶۱ درصد در بندرعباس مستقر هستند. (مرکز آمار ایران)

تهدیدات طبیعی و زیستی

شهر بندرعباس برخاسته از جایگاه جغرافیایی برپیشانی تنگه هرمز و نظاره‌گر بر عبور نزدیک به نیمی از محموله‌های نفتی در حال تردد جهانی، با تهدیدهای سیاسی، اقتصادی و امنیتی گوناگونی روبرو است. از دیگر سوی، به دلیل همین جایگاه جغرافیایی در جنوب ایران و قرارگیری در اقلیمی بیابانی و خشک با تهدیدات جدی محیطی و سوانح طبیعی زلزله، سیل، خشکسالی و ... نیز درگیر است.

بندرعباس از مناطق فعال زلزله خیز ایران است، ولی خوشبختانه اغلب زلزله‌هایی که در سال‌های اخیر در این منطقه روی داده، از نوع زلزله‌های با بزرگی کوچک و با قدرت تخریبی بسیار کم یا اساساً غیرمخرب بوده‌اند. به‌طور کلی، با توجه به آمار موجود و با در نظر گرفتن وضعیت زمین‌ساختی منطقه از نظر پهنه‌بندی و قدرت تخریبی سوانح به وقوع پیوسته از زمان‌های قدیم تا حال حاضر بخش عمده استان هرمزگان در منطقه با شدت تخریبی ضعیف و ناحیه بندرعباس، بندر خمیر و پل، بستک و قشم در محدوده‌ی متوسط قرار می‌گیرند. (طرح مطالعات آمایش استان هرمزگان، ۱۳۸۹)

در مناطق خشک مانند استان هرمزگان به علت نبودن خاک مناسب، فقدان رطوبت کافی و مواد آلی در خاک، هم‌چنین خشک بودن آن و به‌دنبال آن عدم رشد گیاه یا بهره‌برداری بیش از حد از پوشش گیاهی و وجود بادهای شدید شرایط برای فرسایش بادی مهیاست. محدوده شهرستان بندرعباس که در قسمت میانی استان و در نوار ساحلی قرار دارد، مرکز اصلی تجمع جمعیت و فعالیت در هرمزگان به شمار می‌آید. بخش اعظم جمعیت و فعالیت‌های صنعتی اصلی و بزرگ استان در محدوده این شهرستان استقرار یافته‌اند. این محدوده، با توجه به پهنه‌بندی پدیده طوفان شن و حرکت ماسه‌های روان در معرض تهدید این پدیده به میزان شدت زیاد و متوسط قرار دارد. (همان، ۱۳۸۹)

زمین لغزش یکی از حرکات توده‌ای زمین در سطح استان هرمزگان به شمار می‌رود. به‌عنوان مثال، می‌توان از زمین لغزشی که اخیراً در منطقه سلوبلم شهرستان بندرعباس در حوزه آبخیز شمیل - نیان شناسایی شده است، نام برد. (<http://hormozgan.frw.org.ir>) بخش وسیعی از استان را مناطق با خطر وقوع لغزش متوسط دربر گرفته است.

بندرعباس به دلیل وضع جوی و بارش‌های شدید فصلی در معرض خطر سیل قرار دارد. این پدیده هر ساله خسارات زیادی به بار می‌آورد. بر اساس گزارشات سازمان مدیریت بحران استان هرمزگان از سال ۱۳۸۸ تا پایان سال ۱۳۹۳، ۶ سیل در سطح استان اتفاق افتاده است. آخرین سیل رخ داده در بندرعباس در ۲۰ اسفند ماه ۱۳۹۳ به وقوع پیوست که طبق طبقه‌بندی از نوع رویداد با شدت قوی بوده و بر اثر آن ۲۰۰۰ میلیارد ریال خسارت به بار آمده است. (سازمان مدیریت بحران استان هرمزگان)

استان هرمزگان بر اساس محاسبات دوره آماری (سال زراعی) دارای متوسط سالانه ۱۷۴/۵ میلی‌متر بارندگی می‌باشد. پدیده خشکسالی در استان هرمزگان همگام با روند خشکسالی‌ها در ایران بوده است. به خاطر موقعیت خاصی که استان هرمزگان در زمینه‌های مختلف اعم از کشاورزی، مرتع و صنعت دارا می‌باشد، خشکسالی مشکلات و معضلات بزرگی ایجاد نموده است. بر اساس گزارش سازمان مدیریت بحران استان هرمزگان در

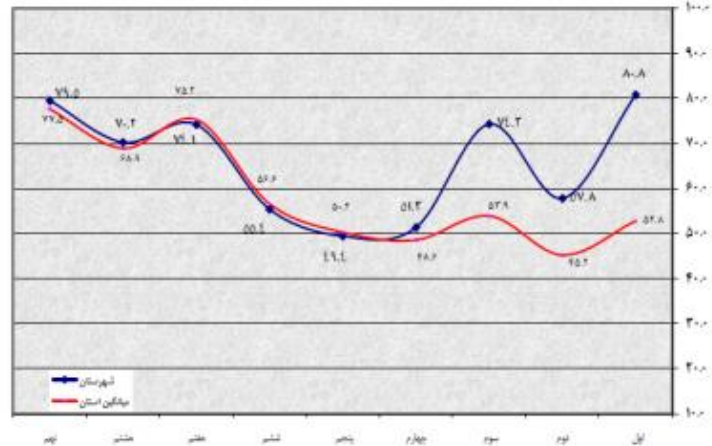
سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۳، استان هرمزگان شاهد ۶ خشکسالی بوده است. بر اساس این گزارش در تمامی سال‌های این دوره زمانی، این استان با پدیده خشکسالی روبرو بوده است که از این بین خشکسالی سال ۱۳۹۱ مربوط به شهرستان بندرعباس می‌باشد که میزان خسارت آن ۴۰۰۰ میلیارد ریال برآورد شده است. (سازمان مدیریت بحران استان هرمزگان)

هم‌چنین استان هرمزگان در معرض انواع بیماری‌های واگیردار و فراگیر انسانی و دامی است. مهم‌ترین بیماری‌های انسانی، انواع اسهال، انگل‌های رودهای و ورم‌های ملتحمه و مهم‌ترین بیماری‌های دامی، آبله بز و گوسفند، تب برفکی و شاربن است. شهرستان‌های مختلف استان به تفاوت در معرض بیماری‌های مذکور قرار دارند. بررسی اطلاعات موجود نشان می‌دهد که شهرستان‌های میناب و بستک دارای بیش‌ترین بیماری‌های انسانی (به ترتیب ۳۹۷۳ مورد و ۳۶۳۵ مورد) بوده‌اند. شهرستان‌های بندرعباس (با ۲۵۳۶ مورد) و رودان (با ۲۲۴۳ مورد) در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند. (مطالعات برنامه آمایش استان هرمزگان، ۱۳۸۹) در ارتباط با بیماری‌های دامی شهرستان‌های حاجی‌آباد و بندرعباس در معرض بیش‌ترین بیماری‌های دامی و به تبع آن خدمات دامپزشکی قرار دارند (به ترتیب، حدود ۶۴۳۰۰۰ مورد و ۴۶۲۰۰۰ مورد مجموع مایه‌کوبی سه بیماری آبله، تب برفکی و شاربن). (همان، ۱۳۸۹)

تهدیدات سیاسی داخلی

در این مناطق تهدید سیاسی خاصی وجود ندارد. مشارکت سیاسی مردم در انتخابات متعدد به اندازه‌ای رضایت‌بخش هست که نگرانی سیاسی وجود نداشته باشد. روند مشارکت سیاسی مردم شهرستان بندرعباس طی نه دوره انتخابات ریاست جمهوری دارای نوسان زیادی بوده است. به‌طور مشخص بالاترین میزان مشارکت این شهرستان در دوره اول ریاست جمهوری با ۸۰/۸ و حداقل آن با ۵۰/۳ در دوره پنجم بوده است. میانگین مشارکت سیاسی این شهرستان در نه دوره ریاست جمهوری ۶۵/۹ درصد بوده است که سه دوره میانی مشارکت مردم پایین‌تر از میانگین بوده و دو دوره اول و سه دوره آخر بالاتر از میانگین مشارکت داشته‌اند. میزان مشارکت این شهرستان در سه دوره اول بالاتر از میزان مشارکت استان، در سه

دوره میانی پایین‌تر از میزان مشارکت استان و در دو دوره آخر نیز بالاتر از میانگین استان بوده است. (طرح آمایش استان هرمزگان، ۱۳۸۹)

نمودار شماره‌ی ۱: روند مشارکت سیاسی شهرستان بندرعباس در انتخابات ادواریه اول تا نهم ریاست جمهوری

مأخذ: معاونت برنامه‌ریزی استانداری هرمزگان

اغتشاشات در این نواحی و جزایر می‌تواند سه منشأ داشته باشد:

- ۱) اختلافات مذهبی و قومی؛ ۲) اختلافات بین مهاجران در مناطق آزاد و یا عوامل وارد شده به مقصود توسعه؛ ۳) اغتشاشات ناشی از عدم تعادل‌ها و محرومیت‌ها. (همان، ۱۳۸۹)
- اختلاف از نوع اول می‌تواند تهدید جدی باشد که می‌تواند در کوتاه مدت شرایط جامعه را بحرانی کند. دامن‌زدن به اختلافات مذهبی بین مردم بومی و تبعیض در برخورداری‌ها در هر زمانی می‌تواند این اختلافات را ایجاد نموده و جامعه را دچار آشوب کند. نوع دیگر از اختلافات محتمل بین مردم بومی و مهاجرانی است که در مناطق آزاد تجاری و یا در دست عمران و آبادانی روی دهد. این اختلافات عمدتاً به خاطر احساس ضرر مردم بومی رخ می‌دهد. گاهی این اختلافات به خاطر اختلاف در قومیت، مذهب، زبان، تعرض‌های احتمالی، رفتارهای غیرقابل تحمل برای فرهنگ میزبان، نوع پوشش، تعرض به محدوده‌های فرهنگی،

آداب و رسوم و ... رخ می‌دهد. این اغتشاشات و اختلافات می‌تواند مخمل فرایند توسعه و برنامه‌های عمرانی باشد و ذهن برنامه‌ریزان و مجریان را به سوی مسائل حاشیه‌ای هدایت کند. اغتشاشات ناشی از عدم تعادل‌ها عمدتاً برای مردم بومی پیش می‌آید. این احساس در زمانی رخ می‌دهد که مردم از عواید ناشی از توسعه محروم باشند و در فرآیند توسعه و برخورداری‌ها وارد نشده باشند. حداقل واکنش مردم در این شرایط عدم مشارکت مردم و مبارزه منفی ایشان است؛ و در بسیاری از موارد این مبارزه به واکنش‌های تند و تخریبی منجر می‌شود.

نمونه‌ای از این اغتشاشات طرح جداسازی بخشی از استان هرمزگان و الحاق آن به استان فارس می‌باشد. این طرح در اواخر دولت دوم آقای محمود احمدی‌نژاد به تصویب رسید و در دولت آقای حسن روحانی در حال انجام است. بر مبنای این طرح پنج روستای صورباش، فارسی، اکبری، تمبو جنوبی و تمبو شمالی از بخش کوشکنار تابع شهرستان پارسیان در استان هرمزگان جدا شده و به شهرستان لامرد استان فارس ملحق می‌شود. این منطقه دارای چند اسکله و چند ناحیه ساحلی است که بدین ترتیب، این طرح باعث همجواری استان فارس با ۶ کیلومتر از ساحل خلیج فارس و عدم همجواری استان هرمزگان با استان بوشهر و منطقه ویژه اقتصادی پارس جنوبی می‌شود. این طرح واکنش‌های زیادی را در شهرستان پارسیان و مسئولان دو استان بوشهر و هرمزگان در پی داشته است.

صادق عابدین، استاندار فارس، ۹ مهر ۱۳۹۲، خبر از پیوستن روستاهای مذکور به استان فارس داد که منجر به بروز اعتراضاتی در استان هرمزگان شد. عصر و شب ۱۶ مهر دست‌کم ۵۰۰۰ نفر از مردم بندرعباس در مقابل استانداری هرمزگان تجمع کردند. صبح روز بعد مقامات هرمزگان از توقف این الحاق خبر دادند.

تهدیدات خارجی اثرگذار بر امنیت بندرعباس

شهر بندرعباس را می‌توان از منظر تهدیدات امنیتی و جایگاه آن در حفظ امنیت ملی ایران، یکی از شهرها و بنادر مهم جنوبی ایران محسوب کرد. موقعیت رو به رشد آن در اقتصاد

کشور، فرارگیری بر فراز خلیج فارس و هم‌چنین نزدیکی به تنگه راهبردی هرمز به‌عنوان راه ورودی به دریای عمان و اقیانوس هند و دریا‌های آزاد، ویژگی‌های قومی و مذهبی، قرار گرفتن در جبهه تهدیدات ایدئولوژیکی (سلفی‌گری و وهابیت)، قرارگرفتن در مسیر ترانزیت قاچاق کالا، انسان، مواد مخدر و قرارگرفتن در مسیر تهدیدات بالقوه نظامی به این شهر یک موقعیت استثنایی و راهبردی داده است که هم می‌تواند یک فرصت و هم‌چنین تهدید برای امنیت ملی کشور باشد.

الف) تهدیدات منطقه‌ای: کشورهای منطقه خلیج فارس با توجه به ماهیت نظام حکومتی خود که عمدتاً به‌صورت پادشاهی می‌باشد، پس از پیروزی انقلاب اسلامی همواره با نگاهی متفاوت از گذشته و به‌عنوان یک تهدید به کشورمان نگاه کرده‌اند. تشکیل شورای همکاری خلیج فارس، اتحاد کشورهای عربی در مقابل ایران و کمک به عراق جهت سرکوب انقلاب اسلامی از جمله این اقدامات بوده است. هم‌چنین با توجه به روابط سیاسی کشورهای منطقه با کشورهای غربی و از جمله آمریکا و وابستگی ساختاری آنها به دشمنان ذاتی ایران، در سیاست‌های آنها تهدیدهای جدی علیه ایران نهفته است. تصور غیرواقعی این کشورها از تهدید قلمداد کردن ایران باعث گرم شدن بازار رقابت تسلیحاتی در دهه اخیر در منطقه شده است. از طرفی نیز با توجه به افزایش بودجه‌های نظامی و رشد نظامی‌گری در سایر کشورهای منطقه و ایجاد همکاری‌های نظامی با دشمنان ایران هم‌چون رژیم صهیونیستی و آمریکا روند شدت این تهدیدات مضاعف گردیده است.

یکی از منابع تنش بین ایران و همسایگان جنوبی خود موضوع ادعاهای سرزمینی مبنی بر مالکیت جزایر سه‌گانه تنب بزرگ و کوچک و ابوموسی از سوی امارات می‌باشد که تا مدت‌ها به صورت یک منبع تنش باقی خواهد ماند که جدی‌ترین تهدید از این نوع در محدوده جغرافیایی استان هرمزگان و بندرعباس می‌باشد. البته تهدید منطقه‌ای جزایر در سایه اقتدار کشور رنگ می‌بازد. در عین حال، حضور اعراب در خلیج فارس برای کشور ایران همواره در شکل کارشکنی نقش ایفا کرده است.

ب) **تهدیدات فرامنطقه‌ای:** این نوع تهدید از جانب کشورهای بیگانه در عرصه محیط بین‌المللی علیه کشورهای مقابل آنها انجام می‌گیرد. منطقه خلیج فارس به دلیل موقعیت راهبردی و خصوصیات ویژه و ثروت‌های کلان اقتصادی و تجاری، به‌عنوان عامل مهمی برای تحقق توازن بین‌المللی در این منطقه قرار گرفت.

یک سال پس از تجاوز رژیم عراق علیه ایران در سال ۱۳۶۰ حمله به کشتی‌های تجاری در خلیج فارس شروع شد و با اعلام مین‌گذاری سواحل بندر امام خمینی^(ره) و حمله به دو کشتی تجاری در تاریخ ۳۱ دی ۱۳۶۰ امنیت خلیج فارس به وسیله عراق مختل شد. هدف رژیم عراق مبنی بر بین‌المللی کردن جنگ خلیج فارس باعث حضور قدرت‌های غربی و در رأس آنها آمریکا در منطقه خلیج فارس شد و سرانجام کشتی‌های نفتکش کویتی با پرچم آمریکا در خلیج فارس حرکت کردند و اسکورت نظامی نفتکش‌ها و کشتی‌های تجاری موردنظر آمریکا در خلیج فارس آغاز شد. کشتی ایرانی در ۳۱ سپتامبر، مورد حمله نیروهای نظامی آمریکا قرار گرفت. هم‌چنین حملات نظامی آمریکا به سکوها نفتی ایران، دخالت آشکار آن دولت در منطقه به نفع عراق و علیه جمهوری اسلامی ایران را به وضوح نشان داد. از نمونه‌های دیگر، این تهدید حمله به هواپیمای مسافری ایران در خلیج فارس است که از بندرعباس عازم دبی بود و تمامی مسافران آن کشته شدند. (مرکز اسناد انقلاب اسلامی)

با حضور قدرت‌های غربی و در رأس آنها آمریکا در منطقه خلیج فارس، این کشور به ایجاد توسعه پایگاه‌های خود در منطقه خلیج فارس پرداخت. آمریکا می‌تواند از این پایگاه‌ها تنگه هرمز و خلیج فارس را مورد تهاجم هوایی و دریایی قرار دهد. البته با توجه به موقعیت بندرعباس در نزدیکی تنگه هرمز، پایگاه‌های آمریکا که در کشورهای عمان و امارات متحده عربی قرار دارند، خطرناک‌تر هستند؛ زیرا بر بندرعباس و جزایر آن اشراف دارند. از آنجایی که دهلیز جنوبی فلات ایران رو به تنگه باز می‌شود، می‌بایست با تقویت نیروها و پایگاه‌های نظامی در جزایر، سواحل جنوبی و به‌خصوص بندرعباس سپر دفاعی در مقابله با این تهدیدات ایجاد نمود. بنابراین، بندرعباس در خط مقدم دفاع از تمامیت ارضی ایران در مقابله با این تهدیدات است.

در گذشته بیشتر حملات نظامی به کشور از مناطق مرزی صورت می‌گرفت. اگرچه این رویه در حال حاضر با پیشرفت فناوری و توسعه سلاح‌های دوربرد تا حدود زیادی دگرگون شده است، اما با این حال در برنامه‌ریزی برای مناطق پیرامونی، توجه به فاکتورهای امنیتی هم‌چنان در دستور کار تصمیم‌گیران قرار دارد. نتیجه این تفکر در استان هرمزگان و به‌خصوص شهر بندرعباس تعداد شمار نیروهای نظامی و پایگاه‌های نظامی و حضور چشم‌گیر آنها در منطقه شهری است. این نگاه امنیتی ناشی از تهدیدات فرهنگی - اجتماعی همسایگان جنوبی، گروه‌های قومی - مذهبی و حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای در منطقه خلیج فارس است که باعث شده است، بندرعباس به یک از بزرگ‌ترین پایگاه‌های نیروهای مسلح کشور در جنوب ایران تبدیل شود.

تأثیرات فرهنگی برون‌مرزی بر فضای فرهنگی هرمزگان و بندرعباس

در یک بررسی که در استان هرمزگان انجام شده است، حدود ۸۴/۳ درصد علاقمندی خود را نسبت به ادبیات، اشعار و تاریخ ایران در حد زیاد و خیلی زیاد بیان کرده‌اند. ۶۷ درصد اظهار کرده‌اند که شناخت دقیقی از تاریخ و فرهنگ ایران و سرزمین خود ندارند. متأسفانه چنانچه به دو مقوله فوق توجه شود و نیازهای درونی و هنجاری، شناختی و نهادی جامعه مورد توجه قرار نگیرد، آثار منفی آن گزینش نادرست الگوهای رفتاری سرزمین‌های دیگر خواهد شد. (طرح مطالعات آمایش استان هرمزگان، ۱۳۸۹)

استان هرمزگان و به‌خصوص بندرعباس به دلیل نزدیکی به کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس در معرض خطر تأثیرپذیری از فرهنگ این کشورها قرار دارد و در صورت عدم توجه به این موضوع، عوامل خطرسازی را برای فرهنگ، هنجارها و ارزش‌های جامعه به بار خواهد آورد.

پدیده قاچاق

الف) قاچاق کالا: یکی از عمده‌ترین فعالیت‌های اقتصادی نواحی ساحلی جنوب ایران است. این امر معلول عوامل مختلفی است. از جمله اینکه فضای مناطق مرزی باز بوده و پیوسته محل مبادلات و تعاملات فضایی بین دو کشور همجوار بوده است. هم‌چنین بنادر و

اسکله‌های غیررسمی هرمزگان محل تخلیه کالاهایی است که از بنادر عمان و دبی در امارات متحده عربی واقع در کرانه‌های جنوبی خلیج فارس بارگیری شده و از طریق راه‌های ارتباطی به صورت قاچاق به کشور وارد می‌گردد و بخشی از آن به بندرعباس منتقل گردیده و سپس به استان‌های مرکزی کشور و تهران منتقل می‌شود. بخشی از آن نیز از طریق مناطق روستایی رودان، حاجی‌آباد و کهنوج وارد استان کرمان می‌شود و بخشی دیگر از آن نیز از طریق جنوب فارس وارد این استان می‌گردد.

ب) قاچاق سوخت: عمده‌ترین مقصد سوخت‌های قاچاق از هرمزگان، کشورهای حاشیه خلیج فارس (امارات متحده عربی، عمان) و همچنین پاکستان است. قاچاق سوخت در این استان از سه محور صورت می‌گیرد. این سه محور عبارتند از: ۱- از طریق جاسک و چابهار وارد پاکستان می‌شود؛ ۲- از طریق میناب و بندر جاسک و از راه دریا وارد عمان می‌گردد؛ ۳- از بندرعباس، بندر جاسک و جزایر استان به مقصد کشورهای حاشیه خلیج فارس قاچاق می‌شود.

ج) قاچاق مواد مخدر و اسلحه: مهم‌ترین مسیرهای ترانزیت مواد مخدر در این ناحیه به شرح زیر می‌باشد:

الف) از استان سیستان و بلوچستان و از طریق جاده‌های فرعی مواد مخدر وارد شهرستان‌های جنوب کرمان می‌شود. بخشی از آن از نواحی روستایی شهرستان حاجی‌آباد وارد سیرجان و همچنین از جنوب استان وارد استان فارس می‌شود و بخش دیگر از طریق مناطق روستایی رودبار منوجان، قلعه‌گنج و سپس رودان و میناب وارد بندرعباس می‌گردد و با طی کردن نوار ساحلی از غرب استان هرمزگان خارج می‌شود.

ب) از طریق مرزهای غربی بلوچستان وارد بشاگرد در شرق هرمزگان شده و سپس از طریق روستاهای اطراف وارد میناب شده و با طی کردن نوار ساحلی از طریق آب و خشکی وارد خوزستان شده و بخشی از آن از کشور خارج می‌گردد. شایان ذکر است که در سال‌های اخیر قاچاقچیان در مسیر غرب به شرق مبادرت به قاچاق اسلحه کرده و با وارد

کردن اسلحه از غرب کشور و با طی کردن همین مسیر آن را در مرزهای شرقی کشور به فروش می‌رسانند و از کشور خارج می‌کنند.

د) قاچاق اتباع خارجی به داخل کشور: استان هرمزگان به دلیل هم‌مرز بودن با استان سیستان و بلوچستان (۱۶۵ کیلومتر) در معرض ورود اتباع خارجی غیرمجاز (عمدتاً افغانی) می‌باشد. در استان سیستان و بلوچستان با داشتن مرزهای طولانی با دو کشور افغانستان و پاکستان، هرچند اقداماتی در زمینه جلوگیری از ورود اتباع خارجی به کشور توسط نیروی انتظامی و دیگر دستگاه‌های مسئول انجام شده است، اما همه ساله تعدادی از اتباع افغانی از مبادی غیررسمی و به صورت قاچاق وارد ایران می‌شوند و یکی از مقصدهای آنها نیز بندرعباس است.

با توجه به اینکه استان هرمزگان و شهر بندرعباس از مناطق ممنوعه می‌باشد و طرح ممنوعیت ورود اتباع افغانی به این استان که از سال ۱۳۸۷ تصویب شده بود و در سال ۱۳۹۰ به اجرا درآمد؛ در عین حال، هم‌چنان ورود اتباع خارجی غیرمجاز به بندرعباس مشاهده می‌شود. این امر معضلات امنیتی زیادی را به بار می‌آورد و امنیت اجتماعی را مختل می‌نماید. یکی از دلایل ورود این افراد به بندرعباس، عدم تمایل شهروندان و نیروهای ایرانی در مشاغل عمدتاً خدماتی با توجه به شرایط جوی و گرمای شدید هواست. به این ترتیب، این افراد جایگزین شده و با توجه به اینکه نیروی کار ارزان قلمداد می‌شوند، وارد این مشاغل می‌شوند.

همگرایی‌ها و واگرایی‌ها (تنوعات قومی، فرهنگی، مذهبی)

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های استان هرمزگان و بندرعباس تنوع و تکثر قابل توجه از نظر قومی، فرهنگی و مذهبی است. به گونه‌ای که در این استان و شهر بندرعباس هم از نظر قومی و هم فرهنگی و مذهبی، چندگانگی‌ها و دوگانگی‌های بارزی به چشم می‌خورد. مردم استان هرمزگان از جمله ساکنان بندرعباس و جزایر استان به زبان‌ها و لهجه‌های متعددی تکلم می‌کنند که فارسی، عربی و بندری از جمله مهم‌ترین آنها می‌باشند. هم‌چنین از نظر قومی نیز فارس‌ها و عرب‌ها عمده ساکنان استان را تشکیل می‌دهند. تقسیم ساکنان استان به دو گروه

عمده سنی مذهب و شیعه مذهب نیز خود جلوه دیگری از تنوعات در این استان است. در کنار این عوامل باید مسائلی نظیر دوگانگی بومیان- مهاجران را نیز مورد توجه قرار داد؛ چراکه مهاجران که عمدتاً از تجار و بازرگانان شاغل در مناطق آزاد اقتصادی و یا نیروهای فنی شاغل در مناطق نفت خیز استان و هم‌چنین شاغل در صنایع استان و به‌خصوص بندرعباس هستند، از نظر فرهنگی و حتی قومی و مذهبی نیز عمدتاً متمایز از ساکنان بومی استان هستند.

در بندرعباس تعداد شیعیان بیش‌تر از اهل تسنن است. در مناطق شرقی استان و جزایر هرمز، کیش، هندورابی، لاوان، هنگام و قشم و برخی جزایر دیگر، اکثریت مردم را سنی‌های شافعی تشکیل می‌دهند. این دوگانگی شکل عمده تعارضات در تاریخ این نواحی را نیز نشان می‌دهد. هر چند تعارض میان شیعه و سنی در این نواحی هیچگاه به حد غیرقابل تحمل نرسیده است، اما همواره بر نوع گرایش آنها در انتخابات و رفتارهای سیاسی اثر گذاشته است.

مهاجرت و پیامدهای امنیتی آن

در بررسی وضعیت مهاجرت در استان هرمزگان و بندرعباس باید گفت که جمعاً ۵۱۶۴۹ نفر به بندرعباس وارد شده‌اند. جمعیت شهر بندرعباس در طول ۲۵ سال یعنی از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰، بیش از دو برابر شده است. بخش قابل توجهی از این رشد ناشی از مهاجرت‌های بی‌رویه به این شهر بوده است.

جدول شماره ۲: جمعیت شهر بندرعباس بر اساس سرشماری‌های سال ۱۳۶۵-۱۳۹۰

نام شهر	آبان ۱۳۶۵	آبان ۱۳۷۵	آبان ۱۳۸۵	آبان ۱۳۹۰
بندرعباس	۲۰۱۶۴۲	۲۷۳۵۷۸	۳۷۹۳۰۱	۴۳۵۷۵۱

مأخذ: مرکز آمار ایران

روند مهاجرت به بندرعباس روندی کاملاً افزایشی بوده است. در تبیین این افزایش باید گفت که در سال ۱۳۷۳ یعنی سال آغاز برنامه دوم توسعه، گسترش و راه‌اندازی برخی صنایع از جمله پالایشگاه بندرعباس، راه‌اندازی خط راه‌آهن بندرعباس (بافق-تجن)، گسترش

فعالیت‌های شهرک‌های صنعتی در اقمار شهر بندرعباس که سهم مهمی در اشتغال‌زایی منطقه ایفا نمود و جمعیت زیادی را از دیگر شهرستان‌های استان، نقاط مختلف کشور و هم‌چنین خارج از کشور (عمدتاً افغانی) به سمت بندرعباس کشاند. اتباع افغانی که از طریق قاچاق وارد این شهر می‌شوند، در مشاغل عمدتاً خدماتی به کار مشغول می‌گردند و عده‌ای نیز جذب پدیده قاچاق می‌شوند. چون بسیاری از مهاجران در زندگی بعد از مهاجرت به خواسته‌های‌شان نمی‌رسند و در زمینه‌های اقتصادی و مالی با مشکلات زیادی روبرو می‌شوند؛ از این‌رو، به راه‌های کاذب و خلاف کشیده می‌شوند. زندگی در مناطق حاشیه‌ای و ارزان قیمت شهر که عمدتاً مناطقی جرم خیز هستند، اصولاً توسط مهاجران انتخاب می‌گردد که زندگی در این مناطق سبب آشنایی با راه‌های ارتکاب جرم می‌شود.

تحقیقی که با عنوان رابطه بین مهاجرت و جرم در بندرعباس انجام شده است، نشان می‌دهد که در بین مجرمان مواد مخدر تعداد مجرمان غیربومی در زندان مرکزی بندرعباس نسبت به مجرمان بومی بیش‌تر است. (ادیبی، ۱۳۷۸)

جدول شماره‌ی ۳: نسبت درصد مجرمان مواد مخدر بر حسب بومی و یا مهاجر بودن مجرمان

مواد مخدر	نوع جرم
	بومی یا غیر بومی
۳۴	بومی
۶۶	مهاجر
۱۰۰	جمع

منبع: اداره کل زندان‌های استان هرمزگان

از آنجایی که بسیاری از مجرمان در مسیر ترانزیت حمل و جابجایی مواد مخدر از این منطقه عبور می‌کنند؛ بنابراین، در حوزه قضایی شهرستان بندرعباس دستگیر، محاکمه و به

زندان مرکزی بندرعباس فرستاده می‌شوند. این امر در افزایش تعداد مجرمان غیربومی زندان تأثیر فراوانی دارد.

تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری

موقعیت ویژه جغرافیایی بندرعباس در کناره خلیج فارس، باعث شده تا این شهر از سال‌های میانی ۱۳۵۰ خورشیدی عرصه برخی فعالیت‌های اقتصادی شود تا عمدتاً در خدمت تحقق هدف‌های ملی بوده و در این راستا، سطح تولید، اشتغال و به‌طور کلی، متغیرهای کلان اقتصادی بندرعباس بالا رفته است. تجهیز و توسعه اسکله‌ها و بنادر، احداث و راه‌اندازی کارخانه‌های مرتبط با صنایع دریایی (کشتی‌سازی) و صنایع وابسته به انرژی (پالایشگاه) و هم‌چنین صنایع فلزی (آلومینیوم) از جمله این‌گونه فعالیت‌های مهم، بزرگ و اثرگذار در اقتصاد بندرعباس به شمار می‌روند که علی‌رغم ماهیت و کارکرد ملی و فرااستانی آنها، به هر حال، در بهبود شرایط اقتصادی منطقه بی‌تأثیر نبوده‌اند. در کنار توسعه این فعالیت‌ها، گسترش شیلات و صنایع وابسته به آن از امتیازات نسبی استان محسوب می‌شود. هم‌چنین قابل توجه است این فعالیت‌ها در ترکیب با فعالیت‌های صنعتی و حمل‌ونقل، مجموعه اقتصاد بندرعباس را در بعد داخلی شکل می‌دهد. در بندرعباس به دلیل موقعیت جغرافیایی، اقتصاد این شهر با تهدیدات ویژه‌ای نیز مواجه است. این تهدیدآفرینی که مجموعه اقتصاد کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد و به صورت خاص متوجه اقتصاد شهر بندرعباس و استان هرمزگان است. برخی از این تهدیدها برون‌مرزی است که اقتصاد بندرعباس و استان هرمزگان را به دلیل جایگاه جغرافیایی آن در کناره خلیج فارس و تنگه هرمز مورد تهدید قرار می‌دهند و برخی دیگر نیز تهدیدات درونی است که از ساختار تولیدی، خدماتی و به‌طور کلی سطح و درجه توسعه یافتگی این شهر ناشی می‌شوند. اسکله‌های شهید رجایی و شهید باهنر، فرودگاه بین‌المللی بندرعباس و هم‌چنین تأسیسات زیربنایی انرژی، پالایشگاه بندرعباس، آلومینیوم المهدی، صنایع کشتی‌سازی و نیروگاه، این شهر را به کانون صنعتی نوار ساحلی جنوب تبدیل نموده است. همین عوامل

در عین اینکه عوامل مثبتی در افزایش اهمیت و جایگاه این شهر است، یک عامل تهدیدزا نیز می‌باشد که امنیت بندرعباس را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

هم‌چنین همسایگی استان هرمزگان با سیستان و بلوچستان و نقش نوار ساحلی استان و شهر بندرعباس و جزایر اطراف به‌عنوان یکی از مسیرهای عبوری ترانزیت مواد مخدر و اسلحه و قاچاق کالا، انسان و سوخت از دیگر تهدیدات مرتبط با موقعیت جغرافیایی و اقتصادی بندرعباس است. در این خصوص، نقش موقعیت جغرافیایی در ترانزیت مواد مخدر و قاچاق به همراه نقش اقتصادی این شهر در قاچاق انسان به‌عنوان یکی از شهرهای هدف اتباع خارجی (عمدتاً افغانی) برای شغل به همراه نزدیکی به تنگه هرمز، پایگاه‌های نظامی آمریکا، مهاجرت‌های بی‌رویه به این شهر و تهدیدات طبیعی از تهدیدات پیش روی بندرعباس می‌باشد.

هرمزگان و به‌ویژه شهر بندرعباس و جزایر اطراف آن به دلیل نزدیکی به تنگه هرمز، در صورت بروز هرگونه جنگ احتمالی در منطقه، سر پل نظامی کشور قرار می‌گیرند. در این صورت، بندرعباس به‌عنوان یکی از گزینه‌های اول برای دستیابی و تسلط و به‌عنوان راه ورودی به ایران مورد نظر قدرت‌های بیگانه خواهد بود. این در حالی است که امروزه وجود پایگاه‌های نظامی در شهرها نه تنها امنیت این نواحی را حفظ نمی‌کند، بلکه بیش از پیش امنیت را با خطر مواجه می‌سازد. اصولاً با توجه به جنگ‌های نوین و جنگ‌افزارهای مدرن، محل استقرار پایگاه‌های نظامی به شعاع عمل آنها بستگی دارد؛ بنابراین، هر چه این پایگاه‌ها از مناطق شهری دورتر باشند، امنیت شهرها را بیش‌تر تأمین می‌نماید؛ بدین ترتیب، در این زمینه باید این پایگاه‌ها در فاصله‌ای معقول از شهر بنا گردد.

تفاوت‌های فرهنگی در شهرها و جزایر از جمله بندرعباس و اختلاف فرهنگی بین بومیان و مهاجران قابل تأمل است. با توجه به اینکه بیش‌تر برنامه‌ها در جهت تأمین منافع مهاجران است، این امر باعث حس بی‌علاقگی به مشارکت‌های اجتماعی و در پاره‌ای موارد اغتشاش می‌گردد. مسأله دیگر بحث اختلافات ارضی و مرزی با همسایگان جنوبی به‌خصوص طرح ادعای امارات متحده عربی درباره جزایر سه‌گانه تنب بزرگ و کوچک و ابوموسی است.

از آنجایی که این جزایر بخشی از منحنی دفاعی ایران در خلیج فارس هستند؛ بنابراین، هرگونه تهدیدی بر علیه این جزایر بر امنیت سواحل جنوبی ایران و به‌ویژه بندرعباس تأثیرگذار است. هم‌چنین یکی از عوامل اخلال در امنیت استان هرمزگان، بندرعباس و جزایر آن، مسأله تبلیغات وهابیت است. از دیدگاه وهابیت، منطقه جنوب شرق و جزایر به دلیل داشتن جمعیت اهل تسنن، شرایط مناسبی جهت تبلیغ و توسعه فرقه وهابی دارد. تبلیغات مسموم وهابیون مبنی بر اینکه جمهوری اسلامی ایران یک نظام شیعی است و نه یک حکومت اسلامی، باعث می‌گردد که اشرار به راحتی در قالب مذهب به فعالیت‌های بر هم زننده امنیت کشور بپردازند. بنابراین، وهابیت به‌عنوان یک عامل براندازی و ایجاد تفرقه و بحران در حوزه حاکمیت جمهوری اسلامی ایران است که باید با روشنگری و برنامه‌ریزی به مقابله با آن پرداخت.

پیشنهادات

- با توجه به هزینه کم و بازدهی خوب برنامه پدافند غیرعامل، حتی‌المقدور در طراحی و ساخت تأسیسات مهم و حیاتی لحاظ گردد؛
- استفاده از عوارض جغرافیایی برای سازماندهی نواحی مرزی به‌منظور امور دفاعی و امنیتی؛
- استفاده از جزایر اطراف به‌عنوان مواضع پدافندی برای دفاع از سواحل بندرعباس و تأسیسات مهم آن (با توجه به اینکه با پیشرفت فناوری جنگ‌افزارها برای انهدام تأسیسات حیاتی، گسترش دامنه مواضع پدافندی در مسافت بیش‌تری از این تأسیسات لازم است)؛
- حل شدن اختلافات ارضی و مرزی با کشورهای منطقه به‌خصوص در زمینه جزایر سه‌گانه (هرچند اختلافات با این همسایگان هیچ‌گاه در حد تهدید امنیتی نبوده است و همواره در حد کارشکنی بوده است)؛
- تقویت بنیه دفاعی و تقویت نیروها در منطقه ساحلی جنوب برای آمادگی در برابر هرگونه تهدید احتمالی؛

- سهم بومیان، قومیت‌ها و اهل تسنن با توجه به ظرفیت‌های موجود در مدیریت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی افزایش یابد. برای نمونه می‌توان مشارکت در شورای شهر و مسائل مرتبط با مدیریت شهری را توصیه نمود؛
- با توجه به استقرار پادگان‌ها و تأسیسات نظامی در این شهر و هدف قلمداد شدن آن برای مهاجمان، ضرورت مکان‌یابی جدید بر اساس الگویی مناسب که ضامن حفاظت شهروندان گردد، امری مهم است؛
- حجم عظیمی از فعالیت‌های بندرعباس وابستگی مکانی به دریا یا انرژی دارند و فاقد انعطاف در جایگزینی می‌باشند، یا این امکان هزینه‌بر است. پس با هدف قراردادن اصل امنیت و دفاع می‌بایست زمینه مناسبی را برای انجام این‌گونه فعالیت‌ها فراهم نمود. یکی از این‌گونه موارد، مدنظر قراردادن برنامه‌های آمایش دفاعی می‌باشد؛
- هم‌چنین باید سیاست تنش‌زدایی با همسایگان جنوبی تداوم یابد. با توجه به سابقه دیرین روابط سواحل جنوبی ایران با کشورهای حاشیه‌ای خلیج فارس در صدور و ورود کالا، نیروی کار و ... می‌توان از طریق توسعه روابط تجاری با این کشورها در زمینه نفت و گاز، صنایع دریایی، پالایشگاه‌ها، سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در کاهش تنش‌جات بین ایران و اعراب استفاده نمود. هم‌چنین در بعد نظامی و در مقیاس منطقه‌ای می‌توان از ایجاد پیوند امنیتی منطقه‌ای با کشورهای همسایه اقدام نمود.

منابع

فارسی

- ۱- ادیبی، فروزنده (۱۳۷۸)، رابطه مهاجرت و جرم در بندرعباس «مطالعه جمعیت‌شناختی مهاجرت به شهر بندرعباس در دهه ۱۳۶۵-۱۳۶۵ و بررسی رابطه مهاجرت و جرم در این شهر»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جمعیت‌شناسی، به راهنمایی دکتر محمد میرزایی، دانشگاه تهران.
- ۲- استانداری هرمزگان (۱۳۸۹)، مطالعات برنامه آمایش استان هرمزگان، معاونت برنامه‌ریزی.
- ۳- پورمهرانی، مهران (۱۳۸۹)، چالش‌های ژئوپلیتیکی ایران در مرزهای پیرامونی، نشر نوآور، تهران.
- ۴- تهامی، سیدمجتبی (۱۳۸۴)، امنیت ملی، داکترین، سیاست‌های دفاعی و امنیتی، جلد اول، نشر آجا.
- ۵- حافظ‌نیا، محمدرضا، احمدی‌پور، زهرا (۱۳۸۹)، سیاست و فضا، پژوهشکده امیرکبیر.
- ۶- خطابی، غلامحسین (۱۳۷۴)، "مرزبانی"، تهران: معاونت آموزش ناجا.
- ۷- دفتر تقسیمات کشوری وزارت کشور (۱۳۹۴)، آمار اخذشده درباره آخرین تقسیمات کشوری شهرستان بندرعباس.
- ۸- زارعی، بهادر (۱۳۹۱)، بنیادهای نظری جغرافیای سیاسی با تأکید بر اسلام و ایران، دانشگاه تهران.
- ۹- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۱۳۸۳)، فرهنگ جغرافیایی آبادی‌های استان هرمزگان «شهرستان بندرعباس»، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران.
- ۱۰- سیاری، حبیب‌الله و خانزادی، حسین (۱۳۹۱)، تنگه‌های راهبردی جهان، دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۱- سازمان مدیریت بحران استان هرمزگان (۱۳۹۴)، اطلاعات اخذشده درباره سوانح طبیعی بندرعباس.
- ۱۲- صفوی، سیدیحیی (۱۳۸۱)، مقدمه‌ای بر جغرافیای نظامی ایران، جلد پنجم، تحلیل جغرافیایی امنیت تهران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- ۱۳- طرح آمایش نوار ساحلی استان هرمزگان (۱۳۸۵)، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان هرمزگان.

- ۱۴- کرمی، جهانگیر (۱۳۸۰)، «تأثیر محیط امنیتی منطقه‌ای بر سیاست دفاعی دولت‌ها»، مجله سیاست دفاعی، سال نهم، شماره ۱.
- ۱۵- مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۹)، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، سمت.
- ۱۶- محبوبی‌نژاد، محمدعلی (۱۳۸۶)، توانمندی‌های اقتصادی و توسعه سرمایه‌گذاری استان هرمزگان، بندرعباس، انتشارات اتاق بازرگانی و صنایع و معادن استان هرمزگان.
- ۱۷- مرکز اسناد انقلاب اسلامی، گزارش سقوط هواپیمای مسافربری ایران توسط ناو آمریکایی در خلیج فارس.
- ۱۸- مرکز آمار ایران، آمار و اطلاعات اخذشده در مورد استان هرمزگان و شهر بندرعباس.

19- www.aja.ir

20- www.iranbus.org

21- <http://hormozgan.frw.org.ir>